Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

97 8/9

98 8/4

ԿՈՎԿԱՍԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԿՈՂՄԻՑ ԹՈՒՅԼԱՏՐՈՒԱԾ Է ՕՐՊԷՍ ԴԱՍԱԳԻՐՔ

ԿԱԶՄԵՑԻՆ
ԱՐՇԱԿ ՉԻԼԻՆԿԱՐԵԱՆ
ՅԻՊՐԱՆ ԹԱՇՄԱՃԵԱՆ
ԱԻԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Դ. ՏԱՐԻ

Ինքնուրոյն, փոխադրուած յօդուածների եւ նկարների արտատպութեան իրաւունքը վերապահուած է։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
Տպարան «ԼՈՏՍ» Բէհբուդեան փող. № 12
1918

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Դասընկերն առաջին հրատարակութիւնից սկսած ձեռագրի գործածութեանն առանձին տեղ տուեց, հիմնուելով ներկայ էքսպերիմենտալ մանկավարժութեան պահանջների վրայ և առաջին անգամ Դասընկերն էր, որ Ա, Բ, Գ և Դ տարիների մէջ ձեռագրին առանձին բաժին յատկացրեց՝ յարմարեցնելով ծխ. դպրոցների պահանջներին։

Այս անգամ Դասընկերն առանձնապէս ուշք է դարձնում շարադրութեան նիւթերի վրայ. մի խնդիր, որը ոչ միայն մեզանում, այլ եւրոպական երկրներում բազմատեսակ քննադատութեան նիւթ է դարձել և մինչև օրս վերջնական լուծումն չէ ստացել։ Այս առթիւ առաջարկում են բազմապիսի ձևեր, որոնցից, մեր կարծիքով, ամենապարզ տեսակները կարող են համաբաւել մանկական նամակները եւ պարզ, ծեւափոխուող պատկերները։ Այդ հիման վրայ Գ և Դ տարիներում մենք դրել ենք ձեռագիր նամակների նմուշներ, որտեղ աշակերտը պարզ կը նկատէ, որ նամակի նիւթ կարող է լինել այն ամենը, ինչ առօրեայ կեանքում իր հետ պատահում է և ինչ որ ինքն իր մտերիմներին տեսնելիս պէտք է բանաւոր հաղորդէր։ Այստեղ աշակերտը ոչ յօդուածի բառերին և ոչ էլ ուսուցչի պահանջին գերի է դառնում. նա ազատ է իրեն յայտնի բառերը, դարձուածքները գործածել, որոնց ուղղագրութեանը ծանօթ է։

Բնականաբար այս ձևն հեշտ է, ինքնուրոյն, աշակերտի համար հետաքրքիր, ուղղագրութեան և բովանդակութեան տեսակէտից արդիւնաւէտ։

Նման առաւելութիւններ ունեն նոյնպէս և այն պարզ պատկերները, որոնց մէջ գործողութիւնները փոփոխելով՝ աշակերտին ազատ դիտողութեան, մտածողութեան և ստեղծագործութեան նիւթ են տալիս։

Այստեղ էլ աշակերտն իրեն ցանկացածի նման կ՚արտայայտէ, առանց դրքի կամ ուսուցչի կաշկանդումների։ Այս տեսակ պարզ շարադրական վարժութիւններից յետոյ՝ նոր կարելի է անցնել գուգընթացաբար շարադրութեան մեւս տեսակներին—այն է, սովորած յօդուածի բովանդակութիւնը գրել, հանապարհորդական զբօսանքները նկարագրել, ազատ շարադրել և այլն։

---

1. Աշակերտի յիշատակարանից

Ամառայ արձակուրդը վերջացաւ. այսօր սկսւում է դպրոցական նոր տարին։ Գրքերս պայուսակիս մէջ կապելով, ուրախ ուրախ դուրս եկայ դպրոց գնալու։ Հայրս երբ ինձ տեսաւ, կանչեց իւր մօտ և ասաց.—Սիրելի Հենրիկո, շատ լաւ ես անում, որ այդպէս զւարթ դպրոց ես գնում. գնա, սիրելիս, գնա՛ և մտածիր. որ այժմ ամենքն էլ ուսանում են։ Ամբողջ օրը չարաչար աշխատելուց յետոյ՝ բանւորներն երեկոյեան դպրոց են գնում։ Կանայք, չունևոր տղաներն ամբողջ շաբաթն աշխատելուց յետոյ՝ կիւրակի օրերը վարժարան են գնում։ Զինւորներն իրենց վարժութիւններից տուն դառնալով՝ իսկոյն տետրակ ու գիրք են վերցնում։ Համրերն ու կոյրերը, մինչև անգամ բանտարկուածները, գրել կարդալ են սովորում։

Առաւօտեան դպրոց գնալիս մտածիր, որ այդ ժամին այս քաղաքում քեզ նման երեսուն հազար մանուկ է գնում ուսանելու։ Երևակայիր բոլոր երկրագնդիս անհամար երեխաներին, որոնք նոյն ժամին դպրոց են գնում։ Գնում են գիւղերի, մեծ ու փոքր քաղաքների տղաներն ու աղջիկները։ Ամենքն էլ գրքերը բռնած, հազար տեսակ հագուստներով, տարբեր լեզուներով և բոլորն էլ գնում են սովորելու։ Այո՛, միլիոնաւոր մանուկներ շտապում են բան սովորել։ Սիրելի Հենրիկո, եթէ այս շարժումը դադարէր, մարդկութիւնը նորից բարբարոսութեան մէջ կ'ընկնէր։ Այս շարժումն է աշխարհիս յառաջադիմութիւնը, լոյսն ու փառքը։

Զօրացիր, անհուն բանակի փոքրիկ զինւոր։ Գրքերդ են քո զէնքերը, դասարանն է քո գունդը, պատերազմի դաշտն է ամբողջ աշխարհը և լուսաւորութիւնն է յաղթանակդ։ Ուրեմն մի վհատիր ու կորիճ կաց, իմ Հենրիկո։

Աա Բբ Գգ Դդ Եե Զզ Էէ

Ըը Թթ Ժժ Իի Լլ Խխ Ծծ

Կկ Հհ Ձձ Ղղ Ճճ Մմ Յյ

Նն Շշ Ոո Չչ Պպ Ջջ Ռռ

Սս Վվ Տտ Րր Ցց Ււ Փփ

Քք Օօ Ֆֆ.

ա բ գ դ ե զ է ը թ ժ ի լ խ

ծ կ հ ձ ղ ճ մ յ ն շ ո չ պ

ջ ռ ս վ տ ր ց ւ փ ք և օ ֆ

Անձրևաշէր

Երէկ մէկն էր նախանձում
Իմ աչքերիս երկինքն,
Միայն, ցրուեցէք դուք ամպեր,
Նախանձում եմ ձեր բաղդին:
Ահ, ցրուէք ցնծալով որդիս,
Մի լալիքն միայն առէք-

Բոլոր կղզիներ, բոլոր աղաղակներ, բո-
լոր անկատարութիւնը վար նետելով:
Խորհեց եկող հանգիստ ու գալ: Հայ
նրան, ով որդեակերը եանէ ծայրականն այդ
ասոր ալ: Ու եկող սիրում եմ, որդեակ
իմ, դու ես կեանքիս յոյսը. առակս
լաւ է եկող մեռած որանքս, քան ապրողը:
Քո հայր

---

5. Աշնան երգերից

Խոր ձորակում, աշնան օրերին
Լալիս է տխուր լացը առուակի,
Անցնում է դաշտերն անապատային
Եւ անարձագանք մարում մեղմակի։

Նա հեկեկում է վաղանցուկ գարնան
Ոսկեղէն օրեր, շքեղ հրապոյր,
Նա հեկեկում է, թէ ինչպէս մեռան
Ծաղիկ ու կանաչ, սէր, հրճւանք և քոյր։

Ո՞ւր է այն օրը, երբ իր ափերին
Մեխակն ու շուշան կերդ անուշ քոյրեր,
Մէկ-մէկու փարած զուրգուրում էին
Ու շուրջը լցնում երկնային քոյրեր։

Ո՞ւր է այն օրը, երբ ճառագայթած
Փպիտան էր ծաղկի ողջունում իրեն,
Եւ եղէգների խումբը դալարած
Ալիքներն էին փարում քնքշօրէն։

Այժմ էլ չկան... միայն իր դիմաց
Ժայռն է իր դաժան դէմքը խոժոռել,
Վայում է բուքը սարերն ընկած,
Շուրջն ամեն ինչ մարել է, մեռել...

6. Խելացի ագռաւը

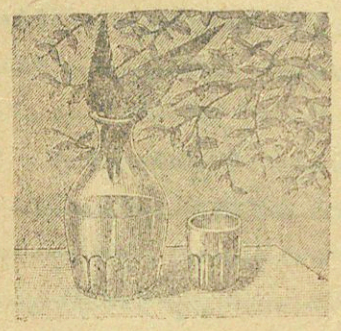

Ի՞նչ է անում ագռաւը. որչափ ջուր կայ ամանի մէջ. կարող է ագռաւը ջուրը խմել։

Ի՞նչ է ուզում ագռաւն իր կատաղով անել։

Այժմ ի՞նչ է անում ագռաւը. կարողացաւ ագռաւն ամանը վայր գցել։

Այժմ ի՞նչ է փորձում ագռաւը։

Կարող է ագռաւը ջուրը խմել։

Դիտել պատկերը, պատմել, ենթադրած դժուար բառերի ուղղագրութիւնը բացատրել և գրել շարադրութիւն։

7. ՓՈՔՐԻԿ ԼՐՏԵՍԸ

Ցունիս ամսի մի գեղեցիկ առաւօտ էր։ Փոքրիկ հեծելազօր գունդը ուշադրութեամբ դիտելով ամայի ճանապարհը, հանդարտ առաջ էր գնում թշնամու դէմ։

Գնդի առաջից լուռ գնում էին սպան և յինանպետը. նրանք շարունակ իրենց շուրջն էին նայում և ամեն րոպէ սպասում էին, որ ծառերի մէջ թագնուած թշնամու առաջապահ զինուորներին կը տեսնեն։ Գունդը մօտեցաւ մի գեղջկի տան, որ սօսիներով պատած էր։ Դուռն մօտ նստած էր տասներկու տարեկան մի աղայ և փայտ էր տաշում։

Պատուհանի վրայ ծածանւում էր մի եռագոյն դրօշակ. ներսը ոչոք չկար. զինուորները դրօշակը կախել ու փախել էին։ Տղան գունդը տեսնելուն պէս՝ փայտը դէն ձգեց ու դիմարկը հանեց։

—Ի՞նչ ես անում այստեղ, հարցրեց սպան. ինչու՞ դու էլ ծնողներիդ հետ չես փախել։

—Ես ծնողներ չունեմ, պատասխանեց տղան. Ցանկել եմ պատերազմը տեսնելու։

—Աւստրիացիք անցան այստեղից։

—Ոչ, ահա երեք օր է, որ չեն երևում։

—Սպան մի փոքր սպասելուց յետոյ բարձրացաւ ցածը տանիքի վրայ. լաւ կը լինէր ծառի վրայ բարձրանալ, ասաց սպան, այստեղից հեռու նայել չի կարելի։

Սպան մէկ բարձր ծառին նայեց, մէկ զինուորներին և յետոյ յանկարծ տղային դարձաւ ու ասաց.

Ա՛յ տղայ, աչքերդ սուր են։

—Իմ աչքերը շատ հեռու են տեսնում։

—Կարող ես այս ծառի ամենաբարձր դագաթը բարձրանալ։

—Կէս րոպէում կը բարձրանամ։

—Կարող ես տեսածներդ ինձ պատմել. տես, աւստրիացիք չե՞ն երևում, փոշու ամպեր, փայլատակող հրացաններ, ծուխ, ձիեր։

—Ի հարկէ կարող եմ։

—Ի՞նչ տամ քեզ դրա համար։

—Ի՞նձ այդ բանի համար, կրկնեց տղան. ոչինչ, ինչեր էք ասում. եթէ գերմանացոց համար լինէր, ինչ էլ տային, չէի բարձրանալ, իսկ մերոնց համար...

—Որ այդպէս է՝ ուրեմն բարձրացիր։

Տղան կօշիկները հանեց ու գրկեց ծառի բունը։

—Սպասի՛ր, գոչեց սպան, ահ զգալով։

Տղան զարմացաւ։

—Բան չկայ, բարձրացիր... ասաց սպան։ Տղան կատուի պէս վեր մագլցեց։

—Իսկ դուք ձեր շուրջը նայեցէք, ասաց սպան զինուորներին։

Մի քանի րոպէից յետոյ տղան արդէն ծառի կատարին էր։

—Հեռու նայիր, կանչեց նրան սպան...

Աւելի լաւ տեսնելու համար տղան աջ ձեռքը ճակատին դրաւ։

—Ի՞նչ ես տեսնում, հարցրեց սպան։

—Երկու ձիաւոր ճանապարհի վրայ։

—Այստեղից որչափ հեռու։

—Մի կէս մղոն։

—Շարժւում են։

—Ո՛չ, կանգնած են։

—Էլ ի՞նչ կայ, հապա նայիր դէպի աջ։

Տղան նայեց.—Գերեզմանատան մօտ, ծառերի մէջ մի բան է փայլում... կարծեմ սուիններ են։

—Մարդիկ տեսնում ես։

—Ոչ, երևի պահուռել են ցորենների մէջ։

Նոյն վայրկեանին մի գնդակ սուր շչելով բարձրացաւ և ընկաւ տան առաջը։

—Իջի՛ր, իջի՛ր, աղաղակեց սպան.—նրանք քեզ նշմարել են... էլ ոչինչ հարկաւոր չէ, իջի՛ր...

—Ես չեմ վախենում, պատասխանեց տղան։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱՐԽԻՎԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
№ _____

Իջիր, կրկնեց սպան.—էլ ինչ է երևում ձախ կողմից։

—Ձախ կողմից։

—Այո, ձախից։

Տղան դլուխը դէպի ձախ դարձրեց...Մի ուրիշ սուր շաչիւն ևս աւելի մօտիկից ծակեց օդը։ Տղան սոսկաց։

—Իջիր, կրկնեց սպան հրամայաբար։

—Իսկոյն, իսկոյն, պատասխանեց տղան։ Սակայն ծառն ինձ պաշտպանում է։Ուզում էք իմանալ,թէ ձախ կողմում ինչ բան կայ։

—Այո, ձախ կողմը, բայց իջիր, իջիր...

—Ձախ կողմը, կանչեց տղան, մինչև գօտին դուրս կախուելով տերևների միջից.—այնտեղ, մատուռի մօտ տեսնում եմ,կարծեմ այնտեղ...

Մի երրորդ սաստիկ շաչիւն...տղան սկսաւ ցած իջնել ու յանկարծ դլխիվայր ընկաւ։

—Անիծուին, աղաղակեց սպան, վրայ հասնելով։ Տղան ընկաւ մէջքի վրայ. կրծքի ձախ կողմից արեան վտակ էր հոսում։ Ցիմնապեան ու երկու զինուոր վայր թռան ձիերից. սպան տղայի շապիկը պատռեց, գնդակը մտել էր ձախ կողքը։

—Մեռած է։

—Կենդանի է, պատասխանեց յինանպեանը։

—Ափսոս, կարիճ տղայ, ասաց սպան։ Մինչդեռ նա թաշկինակով վերքն էր ուզում կապել, տղան աչքերը բաց արաւ, դլուխը ձգեց ու մեռաւ։

—Խեղճ տղայ, պատուական կարիճ տղայ, ասաց սպան։ Նա մօտեցաւ մնակին, հանեց պատուհանից եռագոյն դրօշակը ու փռեց մեռելի վրայ։

—Մարմնի յետևից մարդ կ'ուղարկենք, ասաց սպան, մեռաւ բոլոր զինուոր, զինուորներն էլ կը թաղեն։ Նա համբուրեց փոքրիկի աչը և հեծնելու հրաման տուաւ։

Մի քանի ժամից յետոյ սպանուած տղային զինուորական շքով պատուեցին։ Սպաներից մէկը ծաղիկներ քաղեց և սփռեց մեռելի վրայ։

Բոլոր զինուորներն էլ նոյնն արին։ Փոքրիկը ծաղիկներով ծածկուեցաւ։ Ամենքն էլ նրան ողջունում էին, մեռաս բարով ասում։

—Ապրիս, փոքրիկ։—Կեցցես, քաջ պատանեակ։—Բարի՛ մեռաս, խարտեաշ մանուկ։—Փառք և պարծանք, կարիճ տղայ—ամեն կողմից ասում էին։

Մի սպայ էլ իր քաջութեան մէդալը ձգեց մեռելի վրայ. միւսը համբուրեց նրան. իսկ ծաղիկները անվերջ թափւում էին նրա մերկ ոտքերի, արիւնաթաթախ կրծքի և շիկահեր դլխի վրայ։ Իսկ ինքը ննջում էր բարձր աթոռի մէջ, դրօշակի տակ, սպիտակ ու ժպտերես՝ կարծես թէ ողջոյնները լսելով երջանիկ էր, որ տուել էր իր կեանքը թանկագին հայրենիքի համար։

—

Ահա, մեր սիրուրը՝ լիքը դարդ, կաս,
Օր ու արև չգիտանի.
Ցաւս, մեր կիանքը աւուլ անցաւ,
Հիշատակից բան չմնացանի։
Ժարուսպ մարդիկ կուրի-խմի
Հիշատակի ճոխ սիղանից.
Ամեն աշխարհի խորթ գոյերն իմ,
Մէկ փայ չկայ աշխարհից։
Յիրդ աշխարի հոգին դուրս գայ
Քարից, հողից նայ խմէ.

Քիթ-ռով Եսայի Նարեկին գրչ,
Ժապուսարն իրիկ, վայելչ:
Յիրեն աղջիկը դառը դարի,
Ոսկրարկ նարգիլ... Էջ, ալիսարե,
Էլ ինչն իս քարը թողնում
Քարի վրայ, քար-ալիսարե:

9. ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԹԱԳԱԺԱՌԱՆԳԸ

Թագաղրութեան նախընթաց երեկոյեան իշխաններն ու պալատականները բարի գիշեր ցանկանալով թագաժառանգին, գնացին թագադրութեան հանդէսի մասին խորհրդակցելու։

Նրանց գնալուց յետոյ երիտասարդ թագաժառանգը ազատ շունչ քաշեց, նստեց իր անկողնու վերայ և սկսեց մտածել։ Նա մտածում էր, թէ ինչպէս անսպասելի կերպով փոխուեց իր կեանքը. շատ չէր անցել այն օրից, երբ նա ոտաբոբիկ անտառում շուի ածելով գառները էր արածեցնում. մտաբերեց այն օրը, երբ թագաւորի ծառաները անտառից պալատ բերին նրան, ծերունի թագաւորն իր մօտ կանչելով բոլոր իշխաններին ու պալատականներին յայտնեց, թէ սա է իմ հարազատ ժառանգը և սա պէտք է կառավարէ իմ երկիրը մահուանից յետոյ։ Հէնց իր թագադրութեան օրն է։ Հանդէսը պէտք է լինի շքեղ ու փառաւոր։ Երկրի ամենանշանաւոր և հարուստ վաճառականները գնացել էին դանդաղ երկրներ թագադրութեան հանդէսի համար թանկագին ակներ և կտորներ բերելու։

Մէկը գնացել էր Եգիպտոս զանազան թանկագին քարեր ճարելու. միւսը Պարսկաստան՝ մետաքսէ և ոսկեթել կտորներ բերելու, երրորդը Հնդկաստան՝ մարգարիտներ և փղոսկր առնելու։ Վաճառականներն արդէն վերադարձել էին և թագադրութեան հանդէսի համար ամեն ինչ պատրաստ էր։ Թագաժառանգն սկսեց մտածել իր շքեղ հագուստների մասին. նրա քունը չէր տանում. բաց արեց լուսամուտը, դուրս նայեց. խաղաղ, լուսնկայ գիշեր էր. աստղերը փայլում էին, պարտիզում տարածուել էր ծաղիկների քաղցր բուրմունքը և սոխակը այնպէս հրաշալի երգում էր, որ երիտասարդի սիրտը լցուեց թախիծով. նա վեր առաւ իր քնարը և սկսեց նուագել։ Մի քիչ յետոյ քունը տարաւ։ Զանգահարեց, ծառաները ներս մտան, հանեցին նրա շորերն ու կօշիկները, մարմինը վարդաջրով լուացին, բարձի վրայ անուշահոտ ծաղիկներ շաղ տուին և խոնարհ գլուխ տալով, դուրս գնացին։

II.

Թագաժառանգը քնեց և երազ տեսաւ։

Նա տեսաւ, իբր ինքը գտնուում է մի ցածր ու խոնաւ սենեակում. փոքրիկ լուսամուտներից շատ քիչ լոյս է ներս ընկնում. չորս կողմից լսւում է բանտարկեալների մաքոկների չրխչրխկոցը։ Բոլորը թոյլ են ու դունատ. հիւանդոտ երեխաներն օգնում են մեծերին, բայց նրանց ձեռքերը հաղիւ են հպատակւում. երեւում է, որ քաղցն ու յոգնածութիւնը նրանց թուլացրել է։ Սեղանի շուրջ նստած են կարմրանոց կանայք։ Բոլորը լուռ են ու տխուր։ Սենեակի փչացած օդը սաստիկ ծանր է։ Թագաժառանգը հաղիւ շունչ առնելով, մօտենում է բանտարկեալներից մէկին և հետաքրքրութեամբ նայում է նրա աշխատանքին։ Այդ բանը բանտարկեալին դուր չի գալիս, նա բարկացած հարցնում է։ — Ի՞նչ ես ուզում, ինչու ես ինձ վերայ այդպէս նայում. չլինի՞, թէ մեր տէրը քեզ լրտես է նշանակել։

— Ո՞վ է ձեր տէրը, հարցնում է թագաժառանգը։

—Նա էլ ինձ նման մի մարդ է. զանազանությունը միայն նրանումն է, որ նա հագնված է շքեղ շորեր, միշտ կուշտ է, նոյն իսկ շատ ուտելուց հաստացել է, իսկ ես քաղցից մեռնում եմ, և մարմինս երևում է ցնցոտիների տակից։

—Մի՞թէ դու այդ մարդու սարուկն ես, զարմացած հարցնում է թագաժառանգը, չէ՞ որ երկիրը ազատ է։

—Այո, երկիրն ազատ երկիր է, սարուկներ չկան, բայց մենք բանուորներս պէտք է աշխատենք, որ քաղցից չմեռնենք. և ուժից վեր աշխատելով հարուստների համար, մենք նրանցից այսպիսի չնչին վարձատրություն ենք ստանում, որ քաղցից, ցրտից և յոգնածությունից մեռնում ենք։

—Մի՞թէ բոլոր բանուորներն այդ դրության մէջ են։

—Այո, բոլորը, թէ երիտասարդները և թէ ծերերը, թէ տղամարդիկ, թէ կանայք ու երեխաները։ Ոչ ոք մեր մասին հոգ չի տանում. մեր ընակարաններում տիրում է չքավորությունն ու քաղցը, որոնք ստիպում են մեզ ստորանալ և մինչև անգամ գողություն ու մարդասպանություն անել, ակամայ ոճրագործ դառնալ։ Բայց այս ամենը քո ինչին է պէտք. ինչպէս երևում է, դու մեզանից չես, դու հարուստ ես և կուշտ։ Բանուորն երեսը դարձրեց և սկսեց իր մաքուկը արագ արագ շաբժել։

Երիտասարդ թագաժառանգը տեսաւ, որ նրա գործած կտորը ոսկէ թելերից է և հարցրեց.

—Այդ ի՞նչ կտոր է, որ դու գործում ես։

—Այս կտորը թագաժառանգի ծիրանու համար է։ Թագադրության հանդիսին նա պէտք է այս ծիրանին ձգէ իր ուսերին։

—Ինչպէ՞ս.. սարսափած գոչեց թագաժառանգը և գարթնեց։

Նա գլուխը բարձրացրեց, նայեց շուրջը փառահեղ սենեակի բաց պատուհանից ներս էր նայում փայլուն լուսինը. գիշերը խաղաղ էր. նա հանգստացաւ և քնեց։ Խոր քնի մէջ նա կրկին երազ տեսաւ։

Տեսաւ, որ ինքը գտնուում է մի մեծ նաւի վերայ։ Հարիւրից աւելի սարսուկներ թիավարում են նաւը։ Նաւի տէրը գորգի վերայ նստած՝ հրամաններ էր արձակում իր նեգր ծառաներին։ Նեգրերը ահագին մարակները ձեռքերին կանգնած են և վազ այն սարուկին, որ յոգնածությունից մի բոպէ կանգ առնի թիավարելուց, իսկոյն նրա մերկ մէջքին իջնում է մարակի անխնայ հարուածը։ Սարուկները, որոնց մերկ մարմինը ծածկում է միայն մի փոքրիկ դոգնոց, կապված են միմեանց հետ երկար երկաթեայ շղթաներով։ Մի-քիչ յետոյ նաւը մօտենում է ափին։ Թիավարներից երեքն սկսում են չափել ծովի խորությունը։

Բայց այդ միջոցին ափին երևում են մի քանի արաբներ և սպառնալից բացականչություններ անելով սկսում են նաւի վերայ փոքրիկ, կարճ նիզակներ նետել։ Նաւի վերայից պատասխանում է տէրն իր նետ ու աղեղով։

Նետը խրուեց արաբների մէկի կուրծքը, նա վայր ընկաւ, միւսները փախան։ Նաւաստիները խարիսխ ձգեցին։

Տէրը մի ինչ որ բան շշնջաց, նեգրերն իսկոյն սարուկներից մէկի շղթաները բաց արին, քթածակերն ու ականջները մեղրամոմով փակեցին և մի մեծ ծանր քար մէջքից կապեցին։ Այդ միջոցին միւսները պարանից շինած սանդուխքը՝ մի ծայրին ծանր գնդեր կապելով՝ նետեցին ծովը, իսկ միւս ծայրը կապեցին նաւի երկաթէ օղակներից։ Տէրը՝ հրամայեց սարուկին իջնել ծովի յատակը և այնտեղից ամենալաւ մարգարիտները դուրս բերել։ Սարուկը հագիւ հաղ իջաւ սանդուխքներից և սուզուեց ջրի մէջ։ Անցաւ մի երկու բոպէ. սարուկը դուրս լողաց ջրից, ծանր շունչ քաշելով բռնեց սանդուխքից և վերև բարձրացաւ։ Ձեռքում բռնած ունէր մի հրաշալի մարգարիտ։ Տէրն իսկոյն խլեց նրա ձեռքից մարգարիտը և նեգրերը կրկին ծովը նետեցին սարուկին։

Նա մի քանի անգամ այսպէս սուզուում էր ջրի տակ և ամեն անգամ մի քանի դեղեցիկ մարգարիտ էր դուրս բերում ու յանձնում տիրոջը։ Վերջին անգամ մարգարիտը տալով՝ նա ձեռքերը վեր բարձրացրեց և նրան վերև քաշեցին։ Ուժասպառ ու գունատված վայր ընկաւ խեղճը տախտակամածի վերայ. նրա քթից ու բերան-

նից արիւն հոսեց և նա մեռաւ... Նեգրները ծովը նետեցին դիակը, իսկ տէրը ուշադրութիւն անգամ չդարձրեց այդ բանի վերայ։ Նա ձեռքում բռնած ունէր ամենամեծ և ամենագեղեցիկ մարգարիտը. նա շշնջաց. «Սա կը լինի Թագաւորի գայլոնի *) ամենալաւ զարդը»։ Այս խօսքերը կայծակի նման շանթահարեցին երիտասարդ Թագաժառանգին, նա ճչաց և զարթնեց։

Լուսամուտից երևում էր նոր բացւող արշալոյսը. աստղերը կամաց կամաց անհետանում էին. նրա աչքերը նորից փակուեցին. նա քնեց և կրկին երազ տեսաւ։

Եւ ահա թէ ինչ. նա գնում էր հինաւուրց խիտ անտառով. ծառերից կախուած էին հրաշալի պտուղներ. գոյնզգոյն թութակները ծառից ծառ թռչկոտելով խօսում էին միմեանց հետ, իսկ ներքևում սողում էին սոսկալի թունաւոր օձեր. տաք տիղմի մէջ հանգստանում էին ահագին կրիաներ, իսկ կապիկներն ու սերամարգները նստած էին հաստ ծառերի ճիւղերին։ Երկար ժամանակ գնում էր նա անտառով և վերջապէս հասնում է ծայրին։ Այստեղ նրա առաջ բացւում է հետևեալ տեսարանը։

Բազմաթիւ մարդիկ փորում են գետի հունը. նրանցից ոմանք ափերի ժայռերն են տաշում, ոմանք հաւաքում և ընտրում են աւազը։ Բոլոր բանւորներն զբաղուած են և առանց հանգստանալու աշխատում են։ Ճահճային թունաւոր օդը մէկիկ մէկիկ վայր է գլորում ուժասպառ աշխատաւորներին. նրանց դիակների նեխուած օդը սպանում է միւսներին և այսպէս, կենդանի մարդկանց գլխի վերևը սաւառնում է մահը ու խլում նրանց շարքերից մէկ այս, մէկ այն ընկերին։ Բանւորների կէսից շատն արդէն մեռել էին, երբ յանկարծ փչեց ժանտախտը և ոչ մի մարդ չմնաց կենդանի։

Թագաժառանգը հեկեկալով աչքերը ծածկեց։

—Մի լաց, այստեղ միշտ այսպէս է լինում, լսեց նա մի ձայն. ձեռքերը յետ տարաւ, աչքերը բացեց, յետ նայեց և տեսաւ մի սևազգեստ մարդու։

*) Արքայական գաւազան

—Ովքեր են այս մեռելները, ինչ էին որոնում սրանք, հարցրեց Թագաժառանգը։

—Դրանց վարձել է մի հարուստ վաճառական, որ երիտասարդ Թագաւորի Թագի համար Թանկագին քարեր գտնեն, պատասխանեց մարդը։

—Ինչ, Թագաւորի, գունատուած շշնջաց Թագաժառանգը։

—Ահա, նայիր այս հայելուն և դու կը ճանաչես նրան։

Երիտասարդը նայեց հայելուն, տեսաւ ինքն իրան և սարսափած ճչաց... ու զարթնեց։

III

Արևի ճառագայթները ներս էին ընկել. պարտիզում ճրլլում էին թռչնիկները։

Թագաժառանգը զանգահարեց. ներս եկան ծառաներն ու նրանց յետևից բոլոր պալատական իշխանները։ Ծառաները ներս բերին Թագաւորութեան հանդիսի համար պատրաստած շքեղ հագուստը, ոսկեթել ծիրանին, մարգարիտներով զարդարած գայլոնը և ականակուռ Թագը։

Երիտասարդ Թագաւորը հիացած նայում էր այդ հրաշալի զարդարանքներին, բայց յիշելով իր երազն՝ ասաց.

—Ես այդ շորերը չեմ հագնելու, տարէք այստեղից այդ շքեղ զարդերը։

Իշխանները կարծելով Թէ կատակ է անում, ծիծաղեցին։ Բայց Թագաժառանգը խիստ ձայնով ասաց.

—Ես ձեզ հրամայում եմ տանել այդ բոլորը, ես չեմ հագնելու այդ հագուստը. Թէև այսօր իմ Թագադրութեան օրն է։ Ո՜հ, եթէ դուք իմանայիք, Թէ այդ ամենն ինչ գնով է ձեռք բերուած։ Ահա, այդ ծիրանին հիւսուած է տանջանքի ու սովի ճիրաններով. այդ հրաշալի գայլոնի և Թագի վերայի Թանկագին ակների ու մարգարիտների կրծքում Թաղնուած է մահը...

Եւ նա պատմեց իր երազները։

Լսելով նրա պատմութիւնը, իշխանները նայեցին միմեանց և զզնջացին — պարզ է, որ թագաւորը խելագարւել է։ Մեր ինչ գործն է բանւորների կեանքի մասին մտածելը, մենք փող ենք տալիս, նրանք էլ աշխատում են ..

Պալատի կառավարիչը առաջ եկաւ և ասաց.

—Տէր արքայ, մենք բոլորս խնդրում ենք չմտածել երազների մասին և հագնւել արքայավայել հագուստը. ապա թէ ոչ ժողովուրդը քեզ չի ճանաչի։

—Անկարելի է, որ ժողովուրդն ա՛նց արքայական հագուստների ինձ արքայ չհամարէ, բացականչեց երիտասարդ թագաժառանգը։

—Այո՛, այո՛, ժողովուրդը քեզ չի ընդունի, կրկնեցին բոլոր պալատականները։

—Գուցէ դուք ճշմարիտ էք ասում, բայց և այնպէս, ես այդ ծիրանին իմ ուսերին չեմ ձգի, այդ թագը գլխիս չեմ դնի։ Ինչ հագուստով որ այս պալատը մտել եմ, այնպէս էլ դուրս կը գամ։ Եւ հրամայեց բոլորին դուրս գալ սենեակից։

Իր մի հաւատարիմ ծառայի օգնութեամբ լողացաւ, հանեց արկղից իր սեփական հոշտ ու կոպիտ կտաւից կարած շապիկը, ոչխարի մորթուց կարած վերարկուն, հագաւ այդ ամենը և ձեռքն առաւ իր հովւական ցուպը։

Ծառան ժպտալով ասաց.—Տէր իմ, դու ծիրանի և գայլիսոն ունես, պակասում է միայն թագը։

Թագաժառանգը դուրս եկաւ պատշգամբ, քաղեց մատենու մի փշոտ ճիւղ, պսակ շինեց և դրեց գլխին։

—Սա կը լինի իմ թագն, ասաց նա կորուկ։

Այսպէս զարդարւած գնացին դահլիճ, ուր սպասում էին իշխանները ու բարձրաստիճան հիւրերը։ Տեսնելով նրան. շատերը ծիծաղեցին, ոմանք կանչեցին.—Ժողովուրդը թագաւորի է սպասում, ոչ թէ մուրացկանի. ոմանք էլ բարկացած աղաղակում էին. —Այդպէս թագաւոր մենք չենք ուզում, դա խայտառակում է ամբողջ

պետութիւնը։

Երիտասարդ թագաժառանգը լուռ անցաւ նրանց մօտից, իջաւ փողոց, նստեց ձին և գնաց դէպի տաճարը։

Ժողովուրդը չճանաչելով նրան՝ ծիծաղում էր — տես, տես ասում էին մէկ մէկու, մեր թագաւորի ծաղրածուն գալիս է։

Թագաժառանգը կանգ առաւ և ասաց։

— Ոչ, սխալւում էք, ես ինքս ձեր թագաւորն եմ, լսեցէք ինձ, ես բան ունիմ ձեզ յայտնելու։

Եւ նա պատմեց իր երազները։

IV.

Ամբոխի միջից մի ծերունի առաջ եկաւ և ախուր ձայնով ասաց.

—Տէր արքայ, դու անկարող ես փոխել ներկայ օրէնքները։ Ճիշտ է, բանւորների համար մահւան չափ ծանր է անկուշտ ու խստասիրտ դրամատէրերի մօտ աշխատելը, բայց՝ ներկայ կարգերը այնպէս են, որ եթէ այդ նոյն դրամատէրերի շռայլ պահանջները չլինեն, մենք չունենք աշխատաւորներս գործ չենք ունենալ և քաղցից կը մեռնենք։ Դու անզօր ես հրամայել նրանց փոխել իրենց վերաբերմունքը։ Ոչ, ոչ, մեր տանջանքների պատճառները շատ խոր են և շատ հեռու քեզանից. վերադարձիր պալատ և հագիր շքեղ հագուստդ։

—Բայց չէ՞ որ բոլոր մարդիկ եղբայրներ են։

—Այո՛, ասաց ծերունին, բայց հարուստներն ու աղքատները շատ ամբարիշտ եղբայրներ են։

Երիտասարդ թագաւորի աչքերը լցւեցին արտասուքով, բայց նա չվերադարձաւ, այլ շարունակեց ճանապարհը։

Մօտենալով տաճարին, ձիուց իջաւ և ուզում էր ներս մտնել, բայց զինւորները արգելեցին։

—Այս դռնով միայն թագաւորը կարող է մտնել։

—Ես եմ թագաւորը, բարկացած դռուց նա զինւորների վերայ և ներս մտաւ։

Եպիսկոպոսը դիմաւորեց նրան և ասաց.—Ես չեմ կարող քեզ

օծել. դու հովիւ չես, այլ թագաւոր։

—Բայց միթէ թագաւորը պարտաւոր է հագնել այն շորերը, որոնք ձեռք են բերուած մարդկանց կեանքի գնով։

—Որդեակ իմ, ասաց եպիսկոպոսը, աշխարհիս օրէնքն այդպէս է, ուժեղը ճնշում է թոյլին, ունևորը—չունևորին...

—Ինչպէս... և դու այդ խօսքերն ասում ես այստեղ տաճարում, ուր սաւառնում է Քրիստոսի ոգին, որն ուսուցանում էր սիրել միմեանց ինչպէս եղբայրներ, ա[illegible] ասելով, նա թողեց եպիսկոպոսին և բարձրացաւ սեղան։ Այդ միջոցին ներս խուժեցին իշխաններն ու սրերը բարձրացրած գոռա[illegible].

—Ո՞ւր է նա. ո՞ւր է երազատեսը, ո՞ւր է մուրացկան թագաւորը մենք նրան ցոյց կը տանք..նա իրաւունք չունի թագաւորելու...

Երիտասարդ թագաւորն երեսը դարձրեց դէպի նրանց և տխուր նայեց ժողովրդին, որ իշխանների օրինակից վարակուելով ներս էր թափուել։ Տաճարի լուսամուտների գունաւոր ապակիներից արևի ճառագայթներն ընկնելով նրա վրայ՝ այնպէս հրաշագեղ փայլ էին տուել նրան, որ նրա հասարակ բրդեայ հագուստը փոխուել էր ոսկեթել ծիրանու, նրա հովուական ցուպը՝ արքայական գայլտոնի, իսկ փշեայ պսակն՝ ականակուռ թագի։

Ժողովուրդը ոգևորուած ծունկ չոքեց նրա առաջ. պալատականներն ու իշխաններն ամօթահարուած յետ քաշուեցին ու խոնարհ գլուխ տուին։ Եպիսկոպոսն մօտ եկաւ և բարձրաձայն ասաց.

—Ինքն Մարդասէր Քրիստոս օծեց քեզ։

Եւ երիտասարդ թագաւորն իջաւ սեղանից. նրա երեսը փայլում էր սիրոյ յաղթանակով։ Ժողովուրդը տեղի տուեց՝ և նա վերադարձաւ պալատ։

10. Հեզիկ կարկաչով

Հեզիկ կարկաչով վազում են ալիք,
Փարում, փայփայում ափերը կանաչ.
Ջրերի վրայ կախուած ուռենիք
Նոցա հետ խօսում են լալահառաչ։

«Մի վազէք, ալիք, կացէք կոհակներ,
Մի թողնէք չքնաղ այս վայրն հանգստեան
Եւ վայելեցէք քաղցրութեան ժամեր,
Մինչ ժպտում է ձեզ շողն արեգական։

«Ա՛խ, դուք չէք տեսնում, կ'անցնէք այս բլուր—
Եւ կը պղտորի ձեր ջուրը վճիտ.
Այնտեղ այլ երկիր, այլ ափեր տխուր,
Այնտեղ կը գրկէ ձեզ արեան հովիտ։

«Այնտեղ հողն արիւն, արիւն են սարեր,
Ջինջ աղբիւրներն էլ կորել են արիւն.
Վտակը քերում արիւնոտ քարեր,
Թառամեցնում է ծաղկազարդ գարուն։

«Դողում է երկինք սրի շաչիւնից,
Ո՜հ, մի հեռանայ, սիրուն գետ, մեզնից,
Մի վազէք, ալիք, կացէք կոհակներ»։

Բայց մոռայլեցաւ երեսը գետին.
«Իմ քոյրը, եղբ[illegible]յրն են այն ակն ու վտակ»
Գոչեց, զարկուեցաւ սարսած ափերին
Ու յառաջ անցաւ [illegible]նակ առ կոհակ։

11. ՓՈՔՐԻԿ ՋԱՂԱՑՒՈՐԸ

I.

Ձորում, բազմերանգ ծաղիկների, անուշահոտ խոտերի մէջ, երևում էր մի նեղլիկ տնակ. Սրբահամենց ջրաղացն էր այդ, սովորական անշուք ջրաղացներից մէկը, որ գարուն, ամառ և աշուն աղում, հա աղում էր: Այսպէս շատ երկար տարիներ...

Մի առաւօտ արևը նոր էր իր ոսկեղոյն ճառագայթները տարածել երկրի վրայ, երբ ջաղացի բակը մտաւ տասնչորս տարեկան Գագիկը. Նա ցորենով լիքը մի պարկ ուսին դրած բերել էր աղալու: Քրտինքը կաթիլ-կաթիլ ծորում էր նրա ճակատից: Նա շատ արագ էր եկել, քոյր Նուշիկն այսպէս էր պատուիրել. կարիքը մեծ էր, բեռը ծանր, ջրաղացն էլ հեռու: Գագիկն առանց ժամանակ կորցնելու ներս մտաւ ջրաղաց, պարկը մի ապահով տեղ դրեց ու ջաղացպանի ականջին մի ինչ որ բան փսփսաց: Ջաղացպանը գլխով համաձայնութիւն տուեց, որ շուտով հերթ տայ: Ջաղացւորների ուշքը գրաւեց Գագիկը: Նրա մերկ ոտները, ցնցոտիները, խոր ընկած աչքերն ու գունատուած դէմքը՝ նրանց սիրտը ճմլեց: Ջաղացպանը փոքրիկ տաշտի մէջ խմոր էր անում, նախաճաշի պատրաստութիւն էր տեսնում:

—Գագիկ, մատաղ, ասաց ջաղացպանը, բաղարջի փայտը քիչ է, գնա էս մօտիկ տեղից մի կապոց փայտ բեր: Նա խօսքը դեռ չէր աւարտել, որ Գագիկը դուրս թռաւ և շատ կարճ միջոցում շալակով փայտ բերեց:

II.

Բաղարջները թխւեցին, թաժայ հացի անուշ հոտը բռնեց ջրաղացը. Գագիկի ախորժակը խիստ գրգռւեց, այդ օրը նա ոչինչ չէր կերել: Քիչ յետոյ ջաղացպանը և ջաղացւորները շուրջանակի բազմեցին սփռոցի առաջ, սկսւեց նախաճաշը: Գագիկը մի մեծ կտոր բաղարջ ստացաւ ու շտապ դուրս եկաւ ջրաղացից: Նա բաղարջի կտորը ծոցը դրած, աջ ձեռքն էլ վրան սեղմած թռչկոտելով վազեց դէպի գիւղ,

Նախաճաշը վերջացաւ. Գագիկի աղունը պատրաստ էր, բայց ինքը չկար: Ջաղացպանը մի քանի անգամ կանչեց, մի քանի անգամ ներս ու դուրս լաւ նայեց, բայց Գագիկը չկար ու չկար. այս բանը նրան և ջաղացւորներին անհանգստացրեց: Քիչ յետոյ Գագիկը ուրախ ուրախ ներս մտաւ, ամենքը հանգստացան:

—Գագիկ, ու՞ր էիր, ինչու՞ առանց յայտնելու գնացիր, հարցրեց ջաղացպանը: Գագիկը մօտեցաւ նրան ու ականջին հազիւ լսելի ձայնով յայտնեց, որ գիւղից էր գալիս և իր բաժին բաղարջի կտորը հասցրել է սոված Նուշիկին ու հիւանդ մօրը:

Գաղտնիքը բացւեց, ջաղացպանն երկու սրտագին համբոյր դրոշմեց Գագիկի ճակատին, ապա մի մեծ կտոր բաղարջ տուեց ու ասաց.

—Կեր, մատաղ, կեր, անուշ լինի քեզ: Ամենքը գովեցին փոքրիկ տղային, իսկ Գագիկի ուրախութիւնը կրկնապատկւեց: Նա պարկն առաւ, մի քանի անգամ շնորհակալութիւն յայտնեց ու թռչելով գնաց:

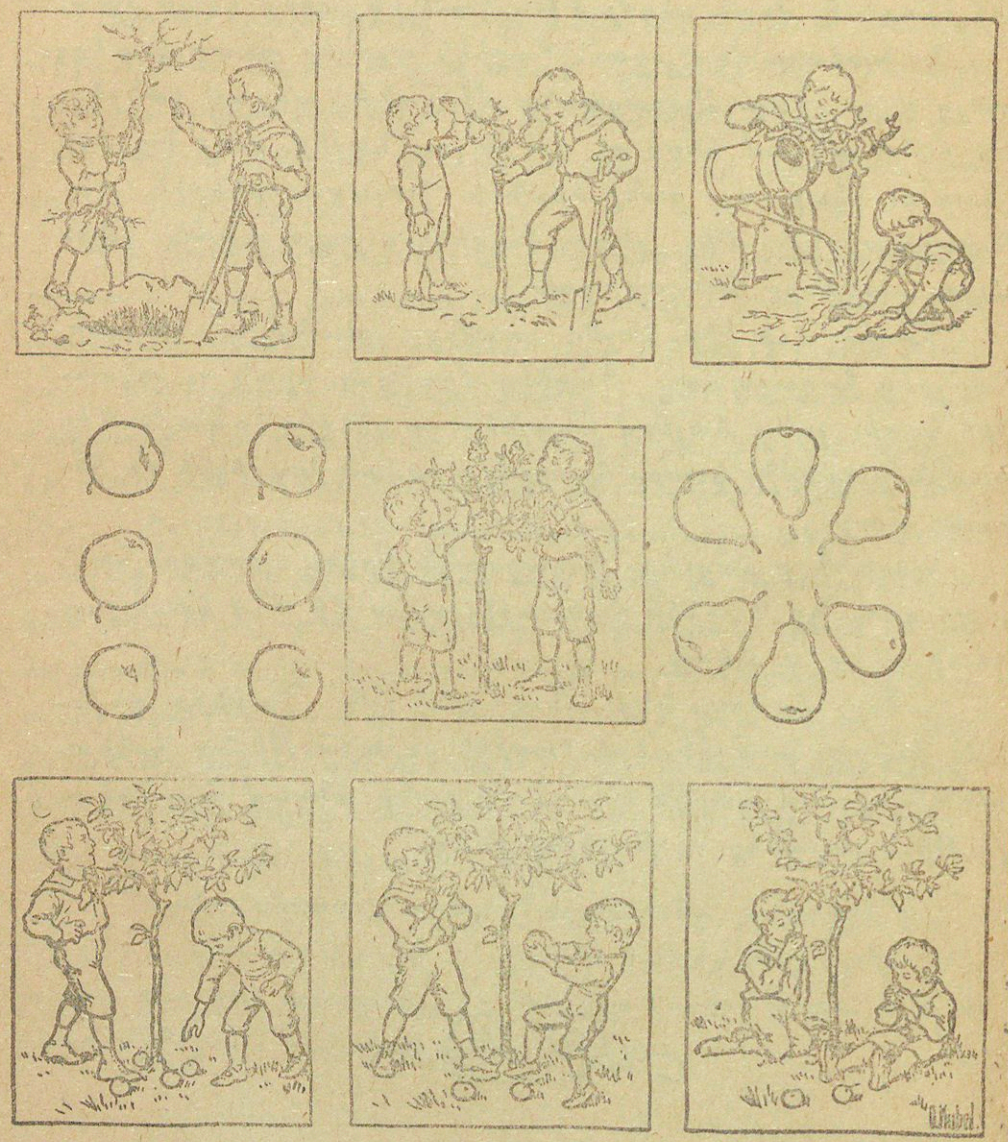

Դիտեցէք իւրաքանչիւր պատկեր. ինչ են անում մանուկները. ձեր դիտածը պատմեցէք, գրէք յարմարաւոր վերնագիր, ապա գրեցէք։

13. Ինչ էին երգում լարերը...

Սարի լանջին, անտառով շրջապատուած հինաւուրց մի աւերակի մէջ բնակում էր մի մարդ։ Նա աշխարհիս ամենաբարի մարդն էր։ Լոյսը բացւում էր թէ չէ նա վերցնում էր իր միակ ընկեր ջութակն ու իջնում սարից։ Իջնում էր ու ամբողջ օրը թափառում գիւղից գիւղ, քաղաքից քաղաք։ Ամեն տեղ նա մխիթարում էր վշտացածներին, բժշկում էր հիւանդներին և նւագում էր ամենքի համար։ Նա նւագում էր մեծ հրապարակներում բազմաթիւ մարդկանց առջև և երբ մարդիկ լսում էին նրա մեղմանոյշ նւագածութիւնը, ամենքը սիրոյ ու եղբայրութեան մասին էին խօսում։ Եւ աշխարհիս ամենաբարի մարդն ամեն երեկոյ ինքնագոհ վերադառնում էր իր բնակարանը։

Մի անգամ ուշ գիշերով նա վերադառնում էր մօտակայ գիւղից։ Գիշերը մռայլ էր ու խաւար, անտառում ցուրտ էր ու քամի։ Նա ոչնչից չէր վախենում։ Նա իր սիրելի ջութակը սեղմել էր կռնատակին և առաջ էր գնում խիտ ծառերի շարքերով։ Քամին խաղում էր նրա գլխի ճերմակ ալիքների և երկայն միրուքի հետ։ Ցանկարծ հեռից լսեցին գայլերի սարսափելի ոռնոցները։ Ծերունին հասկացաւ ամեն բան, սակայն նա չսարսեց։ Առաւ կռնատակից ջութակն ու նստեց մի կոճղի վրայ։ Շուտով խաւարի միջից կայծերի պէս պսպղացին գայլերի աչքերը. և մի փոքր անց նրանց ահագին վոհմակը շրջապատեց մարդուն։ Մի րոպէ ևս և ահա գայլերը կը բզկտեն ծերունի մարմինը, կը խլխլեն իրար ճանկերից, բայց յանկարծ հնչեց մի եղեմական մեղեդի և գազանները յետ-յետ գնացին, ոստոստեցին

ծերունու շուրջը և գլուխները դրին առջևի թաթերի վրայ ու կրակոտ աչքերը յառեցին նւագողին։ Քամին տարածում էր սքանչելի ձայները ծածան-ծածան դէպի հեռուները... Ի՞նչ էին երգում ծերուկի ջութակի լարերն, ծով էր խօսում այնքան հզօր ու ազդու նրանց թնկթեկուն ելևէջներով, որ ոչ միայն սաստում էր մարդկանց, այլ և գիշատիչ գազաններին...

---

14. Հրաժեշտը

Մնաս բարով, իմ հայրենիք,
Իմ մանկութեան սուրբ օրրան,
Քեզ պաշտել եմ ես վառ սրտով
Ու կը պաշտեմ յաւիտեան։

Թէև բախտը խլում է ինձ
Նւիրական քո գրկից,
Բայց նա երբէք ջնջելու չէ
Սուրբ անունդ իմ սրտից։

Ուր էլ լինեմ, ուր էլ մնամ,
Թէկուզ և կիրթ ազգի մէջ,
Սիրել եմ քեզ, և այդ սէրը
Կ՚ապրի անխախտ ու անշէջ։

Մնաս բարով, իմ հայրենիք,
Ինձ կեանք, արև պարգևող,
Մնաս բարով, վերջին անգամ
Համբուրում եմ քո սուրբ հող...